

DRAŠAR

Napsala
Tereza Nováková.

„Ze by nám v Litomyšli bylo dobře, to, můj milý Justine, popíráš.“ zasmál se Prokop krátce. „Noviciát jest vždy jakýsi druh vězení. — ty's již zapomněl. V Litomyšli bylo veselo, k čemuž ty a Otmár Stiehl ostatně nejméně jste přispěli. Tvoji Poličku znám jen málo, a co se mi tak odcizila, jako bych tam nikdy nebyl býval. Pět let minulo, co jsem ji navštívil, to o matčině pohřbu, a věř, již se s tamnějšími lidmi jen těžko dorozumívám, a oni se mnou! Každý bratrance a sestřenic, strýce i teta prokazovali mi všemožnou úctu, ale porozuměl jsem, že jest jim v mé společnosti tak nevolno. — jako mně v přítomnosti jejich. Jest to zcela jiný svět!“

Michl potřásal prudce hlavou. „Neměl bys tak mluvit, Eugene, — vlast vždy vlastní zůstává, a rodný kraj pro každého vlastina! zvláštní se vyznamenává kouzlem. Myslí jsem, že právě naše příslušnost k jedné končině českého království úžeji nás spojí, a proto se radoval, když mi od provinciála bylo určeno, abych v Mikulova do Budějovic se odebral a pastorálku zde studoval, zároveň na školách normálních vyučujce. Věděl jsem, že tu již několik let na gymnasiu působíš.“

Zahledl se na Prokopa s tak zřejmou výčitkou, že i Euseb Havran si toho povšiml a laskavě řekl: „Litují, že neznám tvého kraje, milý bratře Justine, abych si mohl o něm s tebou pohovorit!“ Nikdy jsem ve východních Čechách nebyl, a vím jen, co od tebe a Stiehla Otmara o nich jsem zaslechl. Ubohý Otmár!“ dodal srdečně.

„Opravdu ubohý! Všeho se odvažil, profesi odmít, nového a slušného postavení in saeculo si doblýbaly ani ne dvacetipětiletý se měl!“ přizval Michl smutně. „Vskutku, mnozí z našich spolužáků litomyšlských od živých k mrtvým byli povoláni,“ pravil Prokop zamyšleně. „Také Hledík, tvůj rodák, zemřel, a mladší Kopecký, bratr kollegy našeho, sešlel, — což jest horší než smrt! A jiní a jiní odešli.“

„Jana Dalibora Kopeckého bylo zvláště škoda,“ vzdychl Justine. „Již pěkně na poli písemnictví českého pracoval, chudý ten úhor náš vzdělává se nestydě!“

Eusebiovi připadlo, že octl se na zcela neznámé půdě a že rozmluvě obou dávných spolužáků jen překáží. „Odeberu se již nahoru, zdá se mi tu sychravo, já často strádám kašlem. Ale zastavím se pro tebe, milý bratře Justine, než fortník zavoní k večeru.“

Michl díval se k kolegovi, jenž byl jeho sousedem, jak vystupuje po schodech. Zdálo se, jako by již byl zapomněl, o čem s Prokopem hovořili; leč ten s úsměvem zase navazoval, pokračuje v procházce polotemnou chodbou: „Tys za všechny ony roky, kdy jsme se neviděli, zůstal při fantasmatech, které jsem ti nikdy neschvaloval. Justine! Přiznávám se, když jsi do Budějovic byl ustanoven, že jsem se spíše jakéhosi střetnutí obával. Lidé jako my, na latinských školách vychovaní stávají se světoobčany a uží se pak výhradně užívatí světových řečí. To, co bylo jednou v dětství, mine jako dětský sen, tím rychleji, čím více země těch, kteří nás k němu poutali. Ale tys již v Litomyšli děláš z těchto snů minulých skutečnost, a tím jen sobě škodíš. A nikomu a ničemu neprospěš!“

„Není to sen, a v těchto letech více skutečností se to stává!“ horoval Michl, kráčeje po Prokopově boku nyní rychleji. „A s skutečným životem těhle, jak ty, Eugenie, mluví se vyjadřuješ, zminulých snů, mnoho, mnoho jiného sta ne se skutkem, o čem ani snít jsmo si netroufali!“

„V těchto dnech...“ potřásl Prokop hlavou.

„Vždyť i ty jsi slyšel, co se děje v naší Praze. — že opouští občanská svoboda patnáctého března vyhlášená, že zeměpán pro blahobyt národu svých rozhodl se konstituce, to jest ustavu zemskou jinou učiniti!“

„Drahý Justine, co tam v Praze několik horlivých hlav advokátů, spisovatelů a novinářů zaměstnáva, to nám, členům řádu mládě vyhovávajícího a klassickým vědám ji učího, — může býti celkem lhostejno!“

Veselý úsměv, jenž plnou a řízkovou tvář Prokopovu neopouští, nabýval jakési jemné ironie. Mi chl v ubývajícím světle nepostřehoval plně výrazu v přítelově tváři, ale přízvuk jeho slov přece nejvýše jej dráždil: „Nepoznávám tebe, Eugenie! Ty's sice od jakživa všecko smíchem odbýval, — ale že by tobě, člověku vzdělanému, poznávšimu na studiích dějiny všech velikých národů, mohlo býti úplně lhostejno, jak se projevuje probuzené svědomí celé Evropy —“

„Celé Evropy, Justine?“

„Ano, neboť nejen Praha naše se zdvihla, i v zemi francouzské, v Německu, v Uhrách, všude, kde rozumnost nad poslušností a zvykem nabývá vrchu, vstávají zástupcové a žádají si úplné svobody občanské, svobody tisku, vědy a církve. I bude nejen český národ, česká vlast ve svoje stará práva uvedena, ale i všecko to, co v ní bývalo zákonem.“

„Nevěřím, že by ony zprávy z Prahy takto zněly! Naopak, jsem skoro přesvědčen, že jen tobě, příteli, ale tvůj mozek jest zateměn omím ustavičným hloubáním ve starých českých listinách a kronikách, onou historií města Poličky, jejíž rukopis jsi mi minulý měsíc ukazoval, a která jest stápní toho ovoce! Přišel's do Budějovic studovat pastorálku, ale provozoval's jiné věci. Ba, myslím si, že pobyt v této kolleji tvoje blouznění jen zhoršil! Tady je taková se-menistě archaologického bláznovství. Každou chvíli sem některý bláhovec přijde, kostel, kolleji, zvláště pak tuto polorozbořenou chodbu prozkoumává, o králi Přemyslu Otakarovi II. o Vítkovcích, o Závěši z Falkenštejna hovoří, — a ty's tím také načíhl.“

„Ne! Ona doba mne přamálo zajímá, pro naše město Poličku záležá jen datum založení. Mne zavestruávají časy slavnější —“

„Ó, výpale,“ zasmál se Prokop. „Doba osvícenská, Josef II. svobodný zednář, — že, Justine?“

„Snad také,“ vybuhl Michl. „Ale především slavná doba Husitů, víry podobojí, kdy naše Polička rozkvétala, veliké moci se domohla. Tenkrát nebylo mezi kněžní omezení, upoutaností, celi bít, — ty doby teď se vrátí s úplnou svobodou, a moje ztrátou občanství, člověčenství a majetnosti zarmoucené srdce se potěší!“

„Jaké to bláhové nápady, Justine! Je dobře, že je slyším jen já, tvůj dávný a věrný přítel —“ Což kdyby rektorovi, nebo někomu jinému bratru k uším se dostaly!“ Prokop vzal Michla za ruku a podíval se mu vážně, skoro tvrdě do očí.

Justine se mu však vytrhl: „Ne, Eugenie, ty nejsi mým přítelem, — jinak nemohl bys se takto posmívat mým nejdražším nadějím! A vždyť ty's nesmyslůval dříve tímto způsobem; také tebe tlačivá nesyvoboda v řádu!“

mohl! — kácel bych dnes v Čechovských lesích stromy, nebo řezal a klížil dřevěná hračky. — a třel bídu!“ Jíž se zase usmíval a hodil při tom pyšně hlavou nazad. „Ale teď, Justine, jest tu nejen tma, ale i zima, čas, bychom šli nahoru: či tu hodláš pobíhat, až do refektáře nás zavolají?“ Dal se směrem k schodům, osvětleným jen lampičkami, které hořely před rozličnými svatými obrazy nebo křižifixem.

Michl měl však tolik na srdci, že ani tu v hovoru nenustával, nýbrž svou řeč jen poněkud tlumil: „Pro kope, ty se k velikému převratu stavíš tak lhostejným, — leč co řeckneš a uděláš, až se i teba zcela blíže dotkne? Nastane-li úplná svoboda občanství, vědy a církve, tu rozpadne se i řád piaristický, jeho vyučování převezmou světská lidé, jeho členové sami stanou se světskými, neboť přestane chudoba, celibát, otrokářská poslušnost. Co pak, Eugenie? Myslíš, že vyskytne se v řáde někdo, kdo pohrdne svobodou, konstitucí mu podávanou? Ani ty jí nepohrdneš!“

Došli po schodech do patra; přede dveřmi své celly zastavil se Eugenius Václav Prokop: „To, co tu povídáš, Justine, jest šílenství! A varuji tě, nepoddáváš se dále svým husitským snům! Nezástydě tak nepovšímnuty, jak se domníváš. Jeden páter Damasus, takt o tobě se vyjádřil: „Justinus Michel insanius vulgus per epimeridas bohemicas suis gatis omnium bonorum odum in ordine nostrum concitat.“ (Justin Michl uvádje na nás řád nenávisť všech dobrých lidí šířením svých bláznovství v denních listech českých.) Jsem přece tvým přítelem...“

Otevřel zlehounka dveře a v nich zmizel.

Justin se zrakem vytréštěným díval se za Prokopem. Pak hořce se zasmál: „Omnium bonorum —, bonorum!“ A tato slova cituje mně přítel z mládosti! Snad dokonce je schvaluje a jim věří —“ Zajíkl se ve svém smíchu, a již němě krácel dále skrovně osvětlenou chodbou až k celle své, která byla v zadní části kolleje, a jejíž okna hleděla na val, táhnoucí se při pobřeží Vltavy.

Zde, poněvadž vyhlídka nezástydě žádná zdi, ani budovy, bylo trochu jasněji než dole ve kvadratuře a křížové chodbě; přes to, když Michl usedl ke svému psacímu stolků a podepřel si hlavu o dlaně obě, písmena v knihách a na papírech tu roztroušených jevila se zcela nečitelnými. Nerozsvítil si ani svíčky v chudém, čínové svícnu zadržec; nečinně se děl a naslouchal v úplném tichu, jak venku duje vítr, a jak Vltava, dosti rozvodněná, tuče vlnami o nevysoké břehy. Tak slyšel již šumět a bít častokrátě, již jako tlesk v prvém roce, pak jako profese a učitel škol normálních. Vždycky mu ty vlny eosi povídaly, o litoší, o svobodě, ale on tomu nerozuměl nebo rozuměti nechtěl. Teď snad již rozumí...“

Jak smutno bylo vždy v této kolleji, jak smutno jest dosud! Teďdy před léty utěšovalo jej překotně studium, příprava to k „Illyrské mluvnici“, k „Ouplňmu Literaturnému Letopisu“ —, teď se mu již tak pěkně nestuduje, nepraňuje, — jak dlouho trvalo, než dokončil první, celkem nedolný díl své „Historie Poličky“, a druhý ještě nezačal, a třetí své dějiny škol poličských, s občasnou spojených. Jiné myšlenky a starosti krouží mu hlavou, vlní na srdce! A nemá, s kým by se u-přítaně o ně sdělil, kdo by jím přátelsky porozuměl.

Když tu byl po prvé, měl pro úteků společnost Otmara Stiehla, Ó, Stiehl, ač obroublý a nevýmluvný, byl lepší tohoto honosného, elegantního Prokopa krovského. Nerozuměl sice Michlovým slovanským snahám, děšil se jich také, ale byl upřímný, chtěl lidskou svobodu, dověděl za ní obětovati vohodli, s představenými se rozejtí, kdežto tento Eugenius, hově svým potřebám, oběhází řádová pravidla. Řekl: „Onen celibát, o němž vy všichni tolik křiků naděláte...“ Ovšem, jemu nepřekáží, jak jest

vidět ze spokojené, kvetoucí jeho tváře, on dověd nepozorovaně, beztrně mlsati ze všech květů jako motýl a odlétati.

Michl chtěl státi poetivě při jedné ženě, chtěl jí učiniti svou Živou, svou Deeron Slávy, odvažil se pro ni všeho, oně nebezpečné cesty do Uher, za níž mohl býti každou chvíli z řádu u-svědčen, a která přinesla mu od Kollára, od Wimmura tolik použebů, odvažil se těžké dovolení ve vyhořelém otcovském domě, sklíčujícího styku s kněžní vikariáru Poličského, za jichž otázk a rozmluvy zájkal se v něm dech! A jeho Živa, Hěva, se mu nedobro odcizila: na listy neodpovídala, ani při zprávě o strašném ohni neprojevila účast nešťastné rodině milencově, která před tím tak vřdně k sobě ji pozvala.

Přes to nedovedl Michl na ni zapomenouti: hnán úzkostí, že bude moci dále v rodšti se zdržeti že nenalezne snadno působště jinného, dal se provinciálem poslati do Mikulova na Moravě, říkaje si stále, že tam nešťastně, že přece užije doporučujících listů pražského katechety a v cizině se usadí. A tam po celý rok volal si paměť nežnou krásu, vášnivě chvěje které s ní prožil, ony procházky k Boží Vodě, Brdatkám, průho-nem, ona shledání o samotě v malém domku naproti berounské residencei, a skoro šlele nenkojenou touhou po dětvoti, které již již viděl v bořejším patře poličského domu jako svoji choť.

Když po Mikulově poslán koncem září 1847 do Českých Budějovic, zdržel se v Poličce jen málo dní, aby mohl jeti přes Beroun a tam s Mírou se setkatí, již připomenouti všechny její sliby. Čhtěl navštívit místa mu památná ještě jednou, naposled, — neboť byl odhodlán, nezapomněla-li na něho Mína, že odejde do ciziny — s ní! Po cestě, při vstupu do staré brány berounské, do residencei, líčil si do podrobná, jak vše provede, tentokrátě již najisto...“

Bylo v Berouně zcela jinak... Starý superior Bělecký se sice nezmenil, přijal jej přátelsky, radostně, s ním sděloval, že ani po jeho, Michlovo, odchodu nepřestal v české a rodné řeči se zdokonalovati, a že tady ve spolku s učitelem Příběhem úsilovně se přičinil, aby řeč česká, mateřštině záků lepš platnost byla zjednána; i divadlo dále prospívá, a vůbec se dobře daří věci vlastenecké, v níž tu Michl takové první praocoval. Starobylé město a všecko okolí residencei jevílo svou bývalou podobu: jen okna malého domku nebyla již naplněna kvetoucími rostlinami, a všechno jeho průčelí zpustlo. Ze žalobného vypravování pátera Kornelia Běleckého skoro mimoděk zvěděl, že naproti residencei nyní bydlí — Klečka, který členy řádu tupí a na ně pokřikuje, prý z povstání, že byl pro nezřízený život rádo-dobro propuštěn od učitele Příběha, superiorova přítele. S opilý, sešlým Klečkou setkal se Michl ihned, jakmile z residencei vykoučil, aby po městě se prošel; a od něho zvěděl, nejen že paní Fraňková na Zbiroch k deři se odstěhovala a tam zemřela, ale že její deera k velikému uspokojení staré paní zasnoubila se s úředníkem hutním a v brzku se za něho vdá, — nezemře-li jí zatím souehotinami!

Michlovi bylo hmsno z Klečkových blábolivých a uštěpačných řečí, jinnůž snižoval Fraňkovy a zvláště vďavek chřívou Vilémínu, na níž, jak se přiznal, sám si někdy myslival. A zároveň hořko mu bylo z dívčiny nevěry. Nešel v Berouně již nikam, málo zajímalo ho vypravování Běleckého, jenž měl se k němu tak přítulně a stále opakoval, že byl mu zároveň žánkem i učitelem, trapno bylo mu pohybatí v bývalém pokojíku, který mu superior pozorně opět vykákal, — bílé stěny jako by se posmívaly, pokrývaly obrazy toho všeho, co v něm bylo probujováno, problouzněno, doufáno a ztráeno. Říkal si zofaše: Teď jen rychle odjetí do Budějovic zase do ciziny... Míno pro něho již není zapomněla, odvrátila se, ba opevřela jím pro jiného, nestane se

se vždycky muži prání jeho srdce. „Ach, Eusebe,“ odmítal Michl netrpělivě, — „tomu ty naprosto nerozumíš!“

Havran se zarděl a pak sesmutněl. „Vím, že jste mi přezdívali „svatý Aloisius“, — leč i já, milý Justine, choval kdysi mladistvé touhy... Ta, kterou jsem měl rád, moji lásku neopětovala, — a je šťastna, má hezké a hodné děti. Přejí jí toho, mám ty děti i rád, kdykoli do Netolicka přijedu, nevyhýbám se jí, ani jí. A v naší rodině jest takové drobtiny mnoho, všichni milují strejčinka Petra, jak jsem se původně jmenoval. Snad i moji žáci mne trochu návidí. — hled', nejsme my piaristé zcela opuštěni, i když v řádu samém přátel a lásky nenalezeme!“

Přisunul svou židli k Michlovi a položil svoji masitou ruku na jeho křečovitě semknuté prsty.

Michl neodpovídal a nepatrně potřásl hlavou. A Eusebio Havran pokračoval: „Vynasnaž se, milý bratře Justine, postřehnouti i dobrých stránek našeho řádu, nejen jeho stínů... Slyšel jsem, že pobyl jsi rok u svých v rodišti a pak přece se do Mikulova vrátil. Jsem jist, že ti nebylo mimo řád dobře, doléhal na tebe prý nedostatek, a také nelaska té rmutoula. Pznal jsi tedy zajisté, že nelze nemo řád trvati, jinak nebyl bys tak ochotně a rád v povolání svoje znovu se uvázal.“

Michl zarděl se hluboce a pokrýl si rukama tvář. „Ochotně a rád! Ochotně a rád!“ vyřázel pak ze sebe zpod dlaní. „Ó, já se nemel vrátiti! O, Havrane, kdybys věděl...“

Eusebio vstal a položil šetrně svou ruku na Michlovu šíji. „Nerozčiluj se, milý Justine! A vidím, že nepodařilo se mi tebe rozveseliti, nežž profesor Eugen. Pojd', bude lépe, půjdeme-li do refektáře, již opět zavonil.“

Michlovi trásl se ruce, počítával Havranu mírně domluvy jako bezděčné výčitky. Málem byl by se laskavému soudruhu svěřil. Leč, vždyť již brzy nastává doba svobody, kdy bude lze vše říci, všecko minulost vyjeviti!

Zhasl, uzavřel pokojík a šel mlčelivě s kolegou do večeřadla; jen při dvouřech stiskl mu silně ruku a pohlédl na něho vdechně. Vždyt to Euseb mysli dobře, — on neví, v jakých bojích se Josef Justin zmítá, co v sobě tají.

Michl zůstal malomluvný a zachmuřený i při večeři; jen když Eugenius Václav Prokop na něho pohlédl, zarděla se jeho tvář, a blesk výčitky vyšlehl mu z oka. A Prokop odpovídal k němu ironickým úsměvem, někdy i ostrě podíval se na druhá z mládí, jako by mu napověditi chtěl: „Kdybych vyrazil rektorovi a bratřím, co's mi dnes řekl, jak podivil by se! Jak by pojednou věděli, proč mlčíš a se mračíš! Jak by na novo a právem nazvali tebe šíleným a od tebe se odvrátili!“ Euseb ve své krátkozrakosti nepostřehoval této hry očí a jen litoval, že přítel nemluví a svůj den jmenin přece končí smutně.

Michl byl první, jenž po rektorovi se zdvihl a pozdravil se s ostatními jen zběžně, ubíral se do své celly v pozadí kolleje. Vltava hlasitěji šuměla a bila o břehy, vítr lomdoval stromy za valem fučel do okenních rámu, až se prohýbaly a praskaly. Teď Michl nezůstal seděti ve tmě; uzavřev pevně dveře, rozsvítil a počal si rovnati psací náčiní na stole. Chystal se nyní provést, co ustálilo se mu v mysli za té tak trapné večeře: Dorozumí se s rodáky svými, připraví mezi nimi cestu k nové občanské, lidské, církevní svobodě, připraví cestu i sobě. Marně mu Euseb domlouval, že je dobře v řádu býti.

„Vše, co dnes Eugeniu Prokopovi řekl, co za černé hodinky při šploumání Vltavy a šumění větru promyslił, — ó, bylo to promyšleno dávno, po dlouhé roky! — vše jmu poví, aby nechybily, aby jasné prohledli. Jest povolán býti jim vůdcem, on první mezi nimi počítí vání duha svobody, uslyšel hlas probuzeného svědomí celé Evropy.“

Pokračování.

„To řekl jsi mi již častokrátě,“ prohodil Michl poněkud trpce. „Tys nikdy nebyl lidské, občanské svobody žadostiv!“

„Chvátil jsi, milý Justine, nebožáka Stiehla, že se všeho pro svobodu odvažil, — a považ', čeho do-cítil! I kdyby na živu byl zůstal, nebyl by nejspíše štěstí dokonaleho dosáhl. Ani in saeculo nesplní

„Není tak lepe, milý Justine? Odpusť, nechci tebe, staršího a mne nečejšího, káratí! Ostatně po-pírám, že bych se vpravoval v něho hroznoho, — jsme v řáde do-bře opatření, naše povolání jest čestné a přináší nám obecnou váž-nost. A zvláště pro milovníka knih, spisovatele nemůže býti vhodnějšiho.“

„To řekl jsi mi již častokrátě,“ prohodil Michl poněkud trpce. „Tys nikdy nebyl lidské, občanské svobody žadostiv!“

„Chvátil jsi, milý Justine, nebožáka Stiehla, že se všeho pro svobodu odvažil, — a považ', čeho do-cítil! I kdyby na živu byl zůstal, nebyl by nejspíše štěstí dokonaleho dosáhl. Ani in saeculo nesplní

„Není tak lepe, milý Justine? Odpusť, nechci tebe, staršího a mne nečejšího, káratí! Ostatně po-pírám, že bych se vpravoval v něho hroznoho, — jsme v řáde do-bře opatření, naše povolání jest čestné a přináší nám obecnou váž-nost. A zvláště pro milovníka knih, spisovatele nemůže býti vhodnějšiho.“

„To řekl jsi mi již častokrátě,“ prohodil Michl poněkud trpce. „Tys nikdy nebyl lidské, občanské svobody žadostiv!“